nisan 2010/04
issn: 1306-214X
sayı: 26 | fiyat:
5,5 tl

# fayrap

popülist edebiyat dergisi

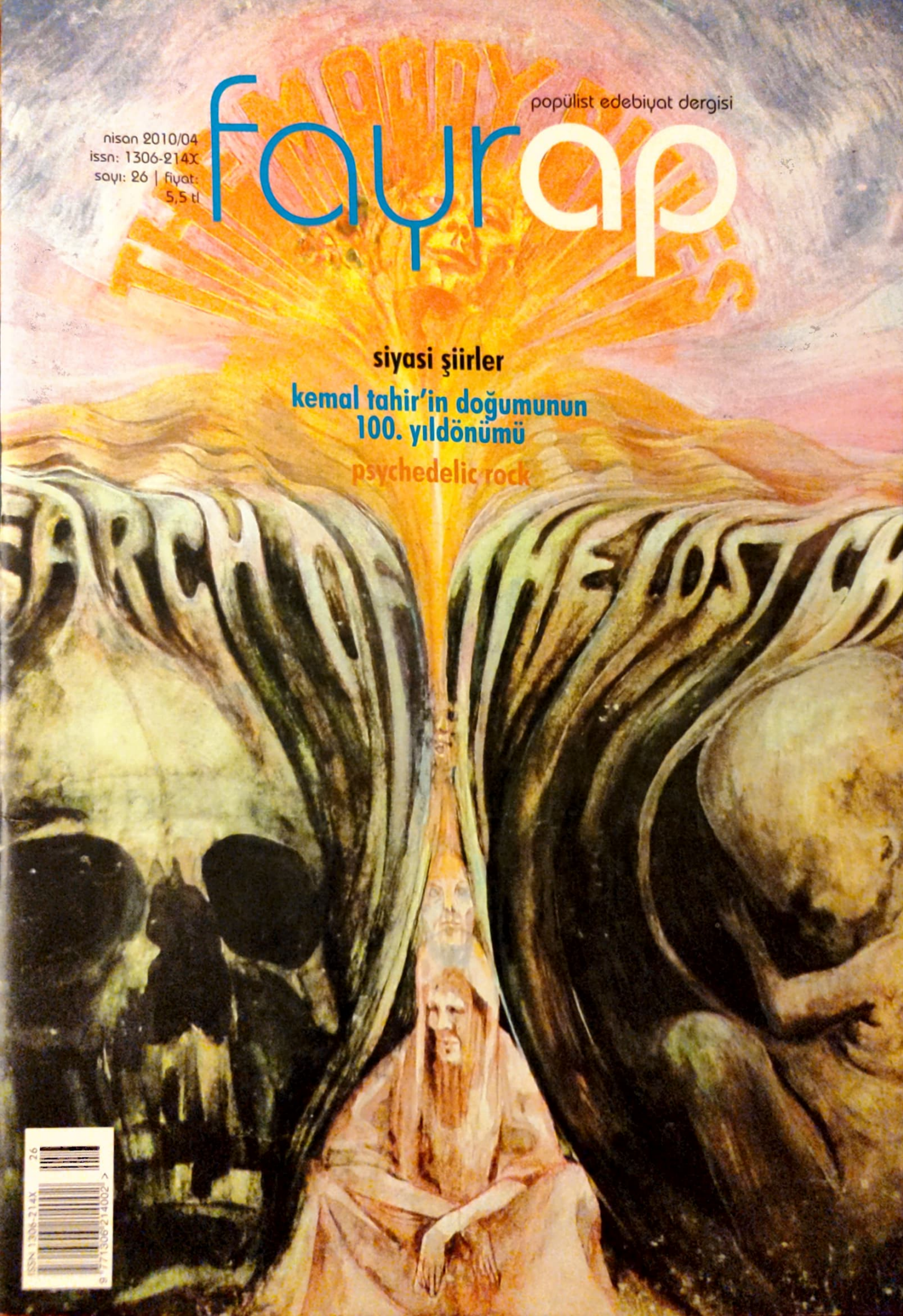

## siyasi şiirler

## kemal tahir'in doğumunun 100. yıldönümü

## psychedelic rock

popülist edebiyat dergisi
fayrap

# içindekiler

1 popülizmin bir altın kuralı: muhalefet de devletin bir parçasıdır | hakan arslanbenzer

**> şiirhikaye**

3 yurümek (şiir) | melek arslanbenzer
4 üç siyasi şiir (24 ocak kararları, 4 c, ihsas-ı rey) | mehmet aycı
7 avrupa tarihi (şiir) | m. mücahit yılmaz
8 herifin söylenecek sözü var (şiir) | yakup pekdemir
9 maskeler (hikaye; çev. sümeyye doğan) | max von der grün

**> kemal tahir'in doğumunun 100. yıldönümü**

12 kemal tahir, kemalizm ve sosyalizm | barkın karslı
16 batıcılık karşıtı bir sosyalist: kemal tahir | ali akyurt
19 siyasi mitlere karşı romanın hakikati | mesut bostan
22 kemal tahir'de bizim devlet, bizim tarih, bizim insanlar | salih yurttaş
24 esir şehir üçlemesi üzerine | sadık koç
27 kemal tahir'de yerliliğin anlamı | abdurrahman çelebi

**> 1960'ların dünyası**

30 psych 101 | mustafa temur

**> fayrapkitap**

34 bilenler bilmeyenlere anlatsın: türk şiiri 2008-2009 | esma güneş
36 hakikatin izinde: yıldız ramazanoğlu hikayesi | melek arslanbenzer
38 yalan yanlış anlatılan tarih (ayfer tunç üzerine) | nurcan toprak
40 mustafa kutlu'da yoksulluk meselesi | ali düz
42 değişen istanbul | ilyaz bingül

sayı 26 | nisan 2010
**fiyatı**: 5,5- tl

**yönetmen**:
hakan arslanbenzer
**sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü**:
buyukharf ltd. şti. adına mehmet eren safi
**editörler:** ali akyurt, melek arslanbenzer, fazıl baş
**hikaye editörü**: nurcan toprak
**tasarım**: ismail demir
**dağıtım sorumlusu**: yunus bilge özdemir
**kapak fotoğrafı**: the moody blues grubunun in search of the lost chord (1968) albümü

**yönetim yeri ve yazışma adresi**:
arjantin cd. halıcı sk. 4/4 gop / ankara 0312 468 56 88
**basım yeri**: öncü basımevi
kazım karabekir cd. no. 85/2 isiktler / ankara telefon: 0 312 384 31 20
**basım tarihi**: 24.03.2010 **yayın türü**: yerel süreli
**dağıtım**: kültür dergi dağıtım (ömer gür)
tel: 0216 495 90 44 faks: 0216 495 90 46 gsm: 0541 576 17 67
**abonelik (12 sayı)**: 65 tl (kurumlar için 130 tl)
**banka hesabı**: TR 22 000 62 0000 82 0000 629 62 82

# batıcılık karşıtı bir sosyalist kemal tahir

ali akyurt

Son zamanlarda Kemalizm eleştirisini düşüncelerinin merkezine taşıyan "sosyalist" ve liberal yazarlar Kemal Tahir düşüncesinin, istisnai taraftarı olan bir milliyetçilik olduğuna inanmamızı istiyorlar. Tahir'in düşüncesi gerçekten yerlici değil de millici, milliyetçi midir? Kemal Tahir'in yaptığı, Murat Belge'nin iddia ettiği gibi "tarihi maddecilikten ödünç alınma terimlerle milliyetçilik yapmak" mıdır? "[Türkiye toplumunun tarihine ilişkin] özgüllük araştırması, bir özgünlük gösterisine dönüştü Kemal Tahir'de ('spesifik' / 'orjinal' farkı). Neredeyse, doğru bir tesbit yapmaktan çok aykırı ve çarpıcı tesbit yapmaya çalışırcasına, ise başlarken seçtiği teorinin temel öncüllerini de sonunda bir kenara itti."[1] Böyle denebilir mi Tahir için? Bir *Taraf* yazarı 2010 Martında şöyle yazıyor mesela: "Kemal Tahir'in sorduğu sorular hâlâ çok önemli ve çok hayatidir ama cevapları bugün için önemli ve değerli değildir. (...) Sonuçsal olarak vardığı 'Kerim Devlet' kutsamaları aslında çok sağcı bir pozisyondu. Ama bu pozisyona çok aykırı çok vicdanlı ve özgürlükçü önermeleri de vardı."[2] Bilgi Üniversitesi Türk Dili Biriminden genç bir akademisyenin *Doğudan* dergisinin "Yerli Çözüm Arayışları" özel sayısındaki yazısı da bu konuda iyi bir örnek teşkil ediyor. Seçmeci alıntılarla bütünsel Kemal Tahir resmini kaçırdığı görülen bu yazı Kemal Tahir düşüncesinde ortaya çıkan sonucu, "sınıfsal meseleyi talileştirip milli-gayrı milli ikilemi içine sıkışıp kalan, kendisine tarih aracılığıyla mitik bir geçmiş oluşturmaya çalışan her ideolojinin yaptığı gibi bir öz tarifinin peşinde koşan eklektik bir felsefe" olarak tespit ediyor.[3] Kaynağını büyük ölçüde Murat Belge'de bulan sol-liberal Kemal Tahir resmi bu şekilde özetlenebilir. Bu resim bize mesnetsiz bir niyet okumasından başka bir şey gibi görünmüyor.

## Sosyalizmle Kemalizmin ortak paydası: Batıcılık

Kurtuluş Kayalı'nın "Kemalizme eleştirel bakışı çalışmalarının merkezine yerleştirenler belirgin bir Kemal Tahir kompleksi yaşamaktadırlar,"[4] şeklinde tespit ettiği bu durum, bizce Kemal Tahir'in hem Batıcılık karşıtı hem sosyalist olmasına bağlıdır. Kemal Tahir, Kemalizm eleştirisini daha geniş kapsamlı bir Batıcılık eleştirisinin bir parçası olarak değerlendirmekte, Batıcılığı kıyasıya eleştirirken sosyalistlik iddiasından da vazgeçmemektedir. "Sol camia"da belirgin bir rahatsızlığa sebep olan şey bu olsa gerek.

Türkiye'deki sosyalistlerin kahir ekseriyeti her ne kadar Kemalizmi eleştirse de tıpkı Kemalistler gibi batılılaşmadan yanadır; Batıcılık karşısında herhangi bir eleştiri geliştirmez. Sosyalist muhayyile, çoğu zaman daha temelde Batıcılığın benimsenmesini vurgulamaktadır. Hatta bazı sosyalistlerde bu Batıcılık, elitizmle kol kola ve kozmopolit bir hale bürünür. Enternasyonalizm de bu sahnenin tamamlayıcısı olmaktadır. Oryantalizm konusunun daha sağlam ve tutarlı bir şekilde gündeme getirilmesi mümkün olursa, Türkiye'de sosyalizmin anlaşılma biçiminde yuvalanan Batıcılıkla hesaplaşılması da kolaylaşacaktır.

Kemal Tahir ise hem sosyalist hem de Batılılaşma karşıtıdır; Batıcı olmayan bir sosyalizm peşindedir. "Kemal Tahir Türk toplum yapısının Batı'dan farklı olduğunu ısrarla vurgulamış, bu nedenle Batı kökenli ekonomik ve siyasal tercihlerin Türkiye'de olumlu sonuçlar vermeyeceğini öne sürmüş, Türkiye'nin sorunlarına çözüm bulabilmesinin ancak kendi toplumsal özelliklerinin belirlenmesiyle mümkün olabileceğini vurgulamıştır." (Bu cümlede Kemal Tahir'in yerine Türkiye İslamcılığının öncü ismi Said Halim'i koymak mümkündür.) "Ona göre Türkiye'de yaygın olan Marksist görüşün çözüm önerileri Türk toplumunun Anadolu'da geçirdiği tarihsel geçmişe ve toplumsal özelliklere uymamakta, Batılaşma çabaları ise zorlama, biçimsel ve yüzeysel girişimler olarak kalmaktadır."[5]

## Sosyalizmin ihtiyacı: yerlilik, yerlicilik

Belge'nin 1980 tarihli bir yazısındaki ayrıma göre Marksizmin millileşmesi, "[Marksizmin] ulusal sorunlarla, ulusal gelenek, görenek ve tavırlarla özdeşlemesi"; yerlileşmesi

[1] Murat Belge, *Edebiyat Üstüne Yazılar*, İstanbul, İletişim y. 1998, s. 176.
[2] Rasim Ozan Kutahyalı, "Kemal Tahir 100 Yaşında", *Taraf*, 13.3.2010.
[3] Aslı Güneş, "Kemal Tahir Marksizmi: Yerli mi, Milli mi?", *Doğudan*, Yıl: 2, Sayı: 14, Kasım-Aralık 2009, s. 56-63.
[4] Kurtuluş Kayalı, "Kemal Tahir'in Entelektuel Kimliği", *Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına*, Sosyoloji Yıllığı-Kitap 10 (Yay. Haz. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan), İstanbul, Kızılelma y. 2003, s. 37.
[5] "Kemal Tahir ve Toplum Yapıları", Ercan Sarıkoca, *Biyografya 4: Kemal Tahir*, Haz. Ayşegül Yaraman, İstanbul, Bağlam y. 2004, s. 34-35.

ise "ulusallıkla özdeşleşmeyerek ulusal çerçevede muhafaza edilecek ya da eleneceklerin ölçütü olması"dır. Yazıda net olarak sadece Dr. Hikmet'e değiniliyor fakat o da "[Kıvılcımlı'da] ortaya çıkan sonuç, bir 'millileşmiş Marksizm' örneğidir" denerek tabir caizse rafa kaldırılıyor.[6] Bu tuhaflık bir yana, Kemal Tahir de bu yazıda adı anılmadan, zımnen aynı konuma yerleştirilmiş olmaktadır. Bizce Kemal Tahir'in yaptığı, tam olarak yerlici bir yaklaşımla Marksist usulü işletmek, bu usulle yola çıkmak, somutlukla teori arasında tabir caizse mekik dokuyarak bu işi mantıki sonucuna vardırmaktır.

Burada bir parantez açıp, Belge'nin söylediklerinin akla ister istemez İslam'ın farklı coğrafyalarda farklı şekillerde tezahür etmesini getirdiğini belirtelim. Bir metin, mantık, temel düşünme biçimi söz konusudur; bir de tarihsel-toplumsal bağlam. İlki ikincisinin radikal bir şekilde eleştirisine imkan vermekte ve ne yönde değiştirilmesi gerektiğine dair bir yön göstermektedir. Müslümanlar bu anlamda bir yerliliği, farklı mezheplerin kabulü ve fıkıh usulü ile fıkıh arasında yapılan ayrımla sağlamıştır.

Yerli bir Marksizm ya da sosyalizmin önünde iki yol uzanması tabiidir. Marx'ın Batı toplumu özelindeki araştırmaları sonucunda vardığı sonuçları merkeze almak, ya da Marx'ın düşünce biçimi ve araştırma yöntemiyle yola çıkıp, bunu merkeze almak ve bu doğrultuda kendi toplumunu, tarihini araştırmak. İlerleme, sınıf çatışması, sınıf çıkarlarını elde etmenin bir aracı olarak devlet, iktisadın belirleyiciliği... Bunların araştırılması ve sonuç olarak yanlışlanması durumunda Marksizm ya da sosyalizmden geriye ne kalacaktır? Marksizm ya da sosyalizmden çıkmanın sınırı neresidir? Yukarıda İslam örneğinde değindiğimiz farklı mezheplerin varlığı ve fıkıh usulü-fıkıh ayrımına karşıt olarak, farklı Marksizmler ve Marksist teorinin farklı zaman-zeminlerde ne kadarının değişmeden kalması, temel alınması gerektiği konusundaki belirsizlikler konuyu zorlaştırmaktadır.

Marx'ın temel bakış açısıyla yola çıkılıyor. Belli bir toplumsal zemin bu gözle araştırılıyor. Bu araştırmalara göre söz konusu bakış açısı yahut düşünce yeniden ele alınıyor. Marx'ın Batı toplumu özelinde vardığı sonuçların bir kısmının dışarıda bırakılması, bu sürecin mantıki bir sonucudur. Marksist olup da kendi toplumunun tarihiyle ilgilenmemek düşünülemez. Marx da "sınıf çatışması" açıklamasına varırken toplum tarihini ta insanlığın başlangıcından beri ele almak ve incelemekle işe başlamıştır. Bu noktada, varılan hükümlerde değil, düşünme biçiminde ortaklaşmak önem kazanmaktadır. Bu söylediğimiz Marx için de geçerlidir.

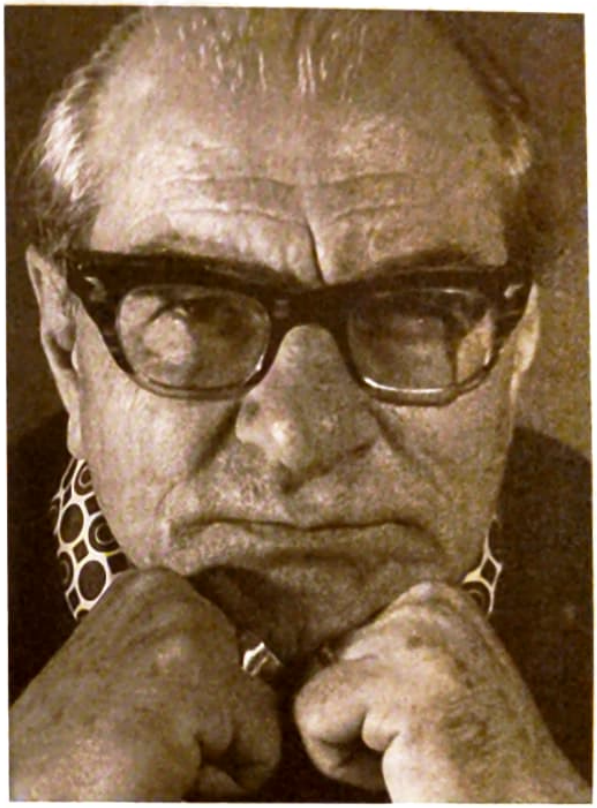

Kemal Tahir de metodolojik anlamda Marksist bir yazar olarak dikkatini öncelikle kendi toplumunun tarihine, içinde bulunduğu ilişkiler ağına ve devlete yöneltmiştir. Dahası devlet konusunu, cevabı Marx tarafından verilmiş bir soru olarak kabul etmeyip Cumhuriyet döneminde Türk solunun ve Türkiye'nin tartışma gündemine getiren isimlerden biri olmuştur. Marx temelde toplum içi maddi ve iktisadi ilişkilere odaklanırken, buradan hareket etmek, Kemal Tahir örneğinde, bakış açısını hemen ardından hem kültüre, hem de toplumlar arası ilişkilere doğru genişletmeyi getirir. Kemal Tahir, tarihteki kişilik ve olayların daha büyük bir hayat dairesi içindeki konumunu göstermeye çalışır.[7] El attığı konuyu, genelde bakıldığı daraltılmış açıdan, büyü halesinden çıkarıp, daha geniş, somut ve

[6] Murat Belge, "Marksizmin 'Millileşmesi' mi, 'Yerlileşmesi' mi?", *Sol*, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 8, İstanbul, İletişim y. 2007, s. 113, 109. [ilk yayımı: *Birikim*, Sayı 60, Şubat 1980]

[7] Kemal Tahir'in romanlarında ortaya çıkan sosyal tarih yaklaşımı metodolojik açıdan da bir Kemalizm eleştirisini yapısında barındırır. Kemalizmin siyasi tarihi merkeze alan anlatısını, tarihi sosyal alana doğru genişleterek de sorgular. Örneğin *Yediçınar Yaylası*'nda, toplumsal hayattaki değişmelerle siyaset arenasındaki değişmeler arasındaki ilişkinin kısmiliğine dikkat çeker. Böylece Marx'tan hareket ederek Kemalizm ve Batılılaşma eleştirisine varır

maddi bir çerçeve, pek çok şeyin değişmeden devam ettiği daha kapsamlı bir yaşam evrenine yerleştirir.[8]

Kemal Tahir'in özgün bir *Marksist* olduğunu, Marksist düşünce kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini savunanlar, teori-pratik arasında diyalektik bir ilişki kurmak, tarihsel maddeci yöntemi benimsemek gibi daha temel yönsemeleri öne çıkarmaktadır.[9] Diğer kesim ise, Kemal Tahir'in araştırmaya Marksist teoriden yani doğru bir yerden başladığını, fakat bir noktadan sonra birtakım "özcü" yüceltmelere varmak suretiyle Marksizmden çıktığını iddia etmektedir. Bilakis, Kemal Tahir bizzat Marksist usulü yerli bir mantıkla işlettiği için ve bu sayede, teoriye somut toplumsal alandan devşirdiği eleştirilerle dönebilmekte; yerli sayılamayacak, yani Türkiye'deki somutluğa değmeyen klişe yargıları tartışmaya açabilmektedir.

## Sol klişeler

Türkiye sınıflı bir toplumdur. Osmanlı toplum yapısı feodalitedir, olmadı ATÜT'tür. 60 İhtilali iyidir.[10] Eşkıya halk kahramanıdır. Türk devleti Batılı bir devletten farksızdır. (Bu tür klişeler, 1960'lardan başlanarak Behice Boran, Mübeccel Belik Kıray gibi sosyal bilimcilerde takip edilebilir.) Kemal Tahir düşüncesi ise bu tür klişelerin tam aksi istikamette sonuçlara varmıştır. Yine genel kanıya göre, Türkiye'de bir solcunun Türkiye dışındaki ülkeleri ve onların sosyalizm tecrübelerini kendi ülkesinin tarih ve toplumundan daha iyi bilmesi gerekirken, "Kemal Tahir'in en belirgin eleştirilerinden biri Türk aydınlarının Türkiye dışı ülkeleri, örneğin Afrika ve Sovyetleri çok iyi bildikleri ve o ülkelerin sorunlarıyla uğraştıkları ve fakat Türkiye'den bihaber oldukları"dır.[11]

Kemal Tahir düşüncesi, edebiyat eserlerinin aslan payına sahip olduğu Türk sol pedagojisinde yahut Türk sol edebiyat kanonunda da bir çatlağa yol açmaktadır. Bu kitaplıkta Nazım Hikmet, Yaşar Kemal ve Orhan Kemal'le yan yana durmasına rağmen, aralarında ciddi denebilecek zıtlaşmalar vardır. Örneğin Sovyetler Birliği'ndeki sosyalizm uygulamalarını kıyasıya eleştirmektedir Kemal Tahir. Devlete, köy gerçeğine, toprak reformuna, eşkıyalara bakışları bambaşkadır. Gelişkin bir gerçekçilik anlayışı vardır.[12] Roman anlayışlarındaki bir ayrım da, 60'larda çıkan Dostoyevski mi Tolstoy mu tartışmasında Kemal Tahir'in Dostoyevski'yi, Yaşar Kemal'ın ise Tolstoy'u savunmalarında kendini göstermektedir.[13]

Halifeliğin kaldırılması konusunda bir solcu ne düşünür? Bir sosyalist, cumhuriyet ya da demokrasiye ne kadar eleştirel yaklaşabilir? Bu soruların cevapları sol klişelerle Kemalist klişelerin kesişim kümesinin içinde kalmaktadır. Yani bu sorular karşısında Türkiye'de sol adına üretilmiş müstakil bir cevap olmadığı için Kemalist klişeler sahiplenilmiştir. (Bu noktada Niyazi Berkes'in ismi anılabilir.) Bu da neticede Kemalizmle Türkiye'de yaygın olan sosyalizmin zeminlerinin ortak oluşuna dayanmaktadır.

## Sonuç

Kemal Tahir bilhassa *Devlet Ana*'dan sonra solun bir kısmı tarafından tekfir edildi. 15 ciltlik *Notlar*'ının 1989-1993 aralığındaki yayımından sonra bir tür iade-i itibara kavuşması beklenebilirdi. Hele Kemalizm eleştirisinin bu kadar revaçta olduğu böyle bir dönemde. Fakat Kemal Tahir'in gerek romanlarındaki gerekse *Notlar*'ındaki Kemalizm eleştirisi, Batıcılık eleştirisinin içine gömülü haldedir. Bu da Batıcı tarafı baskın sosyalist ve liberaller arasında ancak kısmi bir okumaya tabi tutulabilmesi sonucunu doğurmaktadır. Tuhaf ve anlamlı bir şekilde, mesela Milli Mücadelenin temelde Yunanlılarla yapılan bir savaş oluşunu vurgulaması gündeme getirilirken Halifeliğin kaldırılmasına karşı çıkışı gündeme getirilmez. Batıcılar tarafından sağcı, muhafazakar, milliyetçi sayılan düşünceleri tam da bu tür düşünceleridir. Oysa Kemal Tahir'in yazdıkları tam olarak, Marksist usulü yerli bir anlayışla yürürlüğe sokmasının sonucudur.

Tahir'in gerek Cumhuriyet öncesi gerek Cumhuriyetin kuruluşu dönemine ilişkin eleştirel okuma, yorum ve düşünceleri henüz layıkıyla yani sosyalist ya da liberal Batıcı süzgeçten geçirilmeden listelenmiş bile değildir. Onu doğru konumlamak için, daha az sosyalist olmak değil, daha az Batıcı olmak gerekmektedir. Onun bu düşüncelerinin bütünsel bir anlayışla dolaşıma sokulması, Türk entelektüel hayatı açısından yararlı olacaktır.[14]

Kemalizme karşı olan bir sosyalizm mümkündür. Fakat bu ancak, Türkiye'nin kapitalist dünya sistemine entegrasyonu ile Batılılaşması arasındaki bağlantının altını çizen ve kapitalizm karşıtı karakterini bu suretle vurgulayan bir sosyalizmle mümkün olabilir. Son olarak böyle bir sosyalizm anlayışının İslamcılık düşüncesiyle yakınlaşmasının tabii olduğu söylenebilir.

[8] Murat Belge'nin Brecht'in Bruegel'e duyduğu ilgiye de dikkat çekerek ikisi arasında kurduğu yakınlığı (*Edebiyat Üstüne Yazılar*, s. 433-439) Kemal Tahir'e doğru uzatmak yanlış olmayacaktır. Kemal Tahir de tıpkı Bruegel gibi daha geniş bir perspektifin peşindedir.

[9] Bu konuda ayrıntılı tespit ve analizler için bkz. Seçkin Sevim, "Kemal Tahir ve Türk Solu", Güven Avcı, "Ya Devlet Başa Ya Kuzgun Leşe", *Biyografya 4: Kemal Tahir*, Haz. Ayşegül Yaraman, İstanbul: Bağlam, y. 2004.

[10] Kemal Tahir'e göre 1950 halkın devlete değil aydına verdiği cevaptır; "aydın egemenliğinin zedelen"diği yıldır. 27 Mayıs ise "aydın egemenliğinin yeniden başdan kurulmak istenmesi"dir. İsmet Bozdağ, *Kemal Tahir'in Sohbetleri*, Ankara, Bilgi y. 1980, s. 26.

[11] Kurtuluş Kayalı, "Kemal Tahir'in Entelektüel Kimliği", *Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına*, Sosyoloji Yıllığı-Kitap 10 (Yay. Haz. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan), İstanbul, Kızılelma y. 2003, s. 35.

[12] Bu konuda bkz. *Beş Romancı Köy Romanını Tartışıyor*, İstanbul, Düşün y. 1960 ve *Türk Romanı*, Haz. Mehmet Seyda, İstanbul, Tekin y. 1969.

[13] Yıldız Ecevit, *"Ben Buradayım" Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası*, İstanbul, İletişim y. 2005, s. 81.

[14] Bu yönde bir çaba için Barkın Karslı'nın bu sayıdaki yazısına bakılabilir.